EKA Sotsiaalne disain

8. okt 2026

Hooletu liikluskäitumine linnaruumis:

kuidas seda parandada ja luua *emotsionaalset liiklusohutust*

Kristiina Laapas, MA

Juhendaja
Tanel Kärp, MA

HUVI JA OLULISUS

See on igal jumala teel kus kahesuunaline rattaliiklus. Mu kodutänav on Poska ja mind seal sõidetud pmst kõnnitee aarde nurka, mu peale on karjutud, ähvardatud jne. Iga kord keegi näitab autoga üleolekut. Ajuvaba

AREEN 09.10.2024, 00:15

Kõik vihkavad kõiki: kultuurisõda Tallinna liikluses muutub aina tulisemaks ja ohtlikumaks (217)

OLELUSVÕITLUS TÄNAVATEL: iga liikleja segab või ajab marru teist liiklejat.
FOTO: KARL ERIK LEIK

VIDEOD | Peks, sõim ja ohtlikud manöövrid! Hullumeelsed näited liiklusraevust Eesti teedel (93)

11.02.2026, 18:01

„Jalakäijana on teistel minu turvatundest - just nimelt tajutud turvatundest – ükskõik. Autojuhid lasevad tuimalt üle, nt ülekäigurajal esimene rida peatab, teine annab talda või keeratakse pöördel sebral selga, pargitakse kõnniteel jne.”

– küsitlusele vastanu 2026

„Minu asi on mitte ette jääda, mul pole õigust turvaliselt ületada teed. Selline alavääristamise tunne ja selline tunne, et sinu elu ja tervis on suva, kui juhtub õnnetus siis oleks see nagu süütu juhus, mitte mh halbade valikute tulemus.”

– küsitlusele vastanu 2026

ARHETÜÜBID

Saame tuttavaks: **Ellujääja**

- Kõrge liiklusstress
- Ohutunne ja mure ohutuse pärast
- Kaitsev, kohati lootusetu
- Peamiselt jalakäijad

Üks viiest töös avaldunud liikleja arhetüübist.

„Olen korduvalt kollase tulega üle tee sõitnud, sest mulle tundus, et mul on kiire. Vabandust.”

– TASE näitusel vastanu 2026

„Ma olen parandamatu optimist. Lähen kodust välja siis, kui peaksin kuskil juba kohal olema. Ja siis olgu foorid mulle valla, sest punase taga seistes süveneb tunne, et olen halb inimene, hilineja. Seepärast sõidangi kollasega üle…”

– TASE näitusel vastanu 2026

ARHETÜÜBID

Saame tuttavaks: **Autopiloot**

- Juhindub harjumusest ja mugavusest
- Joondab end enamuse, mitte reegli järgi
- Hajevil, kohati madal refleksiivsus
- Peamiselt autojuhid

Üks viiest töös avaldunud liikleja arhetüübist.

Ontoloogiline disain

Inimesed kujundavad tehnoloogiaid, keskkondi ja süsteeme ⟶ kujundavad inimeste käitumist, taju, väärtusi ja elamise viise ⟶ tehnoloogiaid, keskkondi...

Kõik loodu ja selle loojad kujunevad vastastikuses tagasisideahelas (Willis 2006).

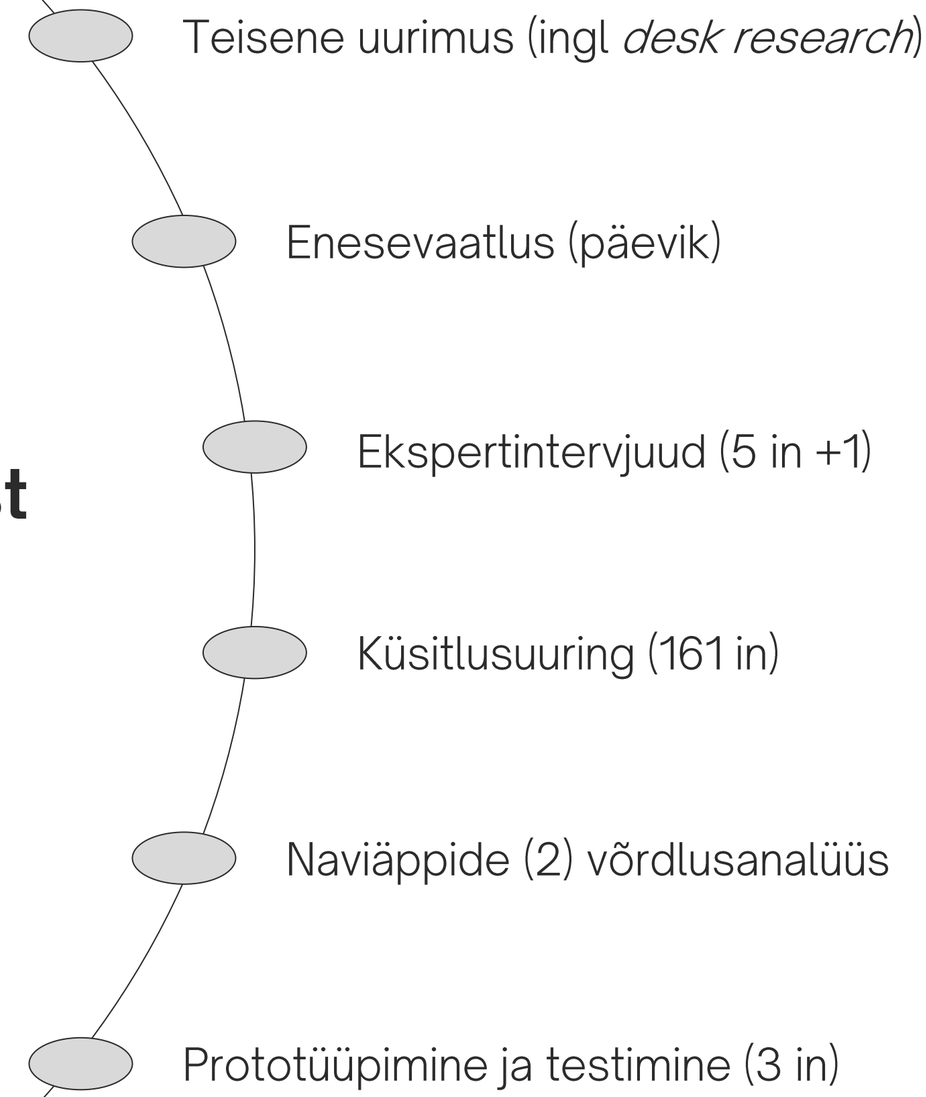

METODOLOOGIA

Andmete kogumine

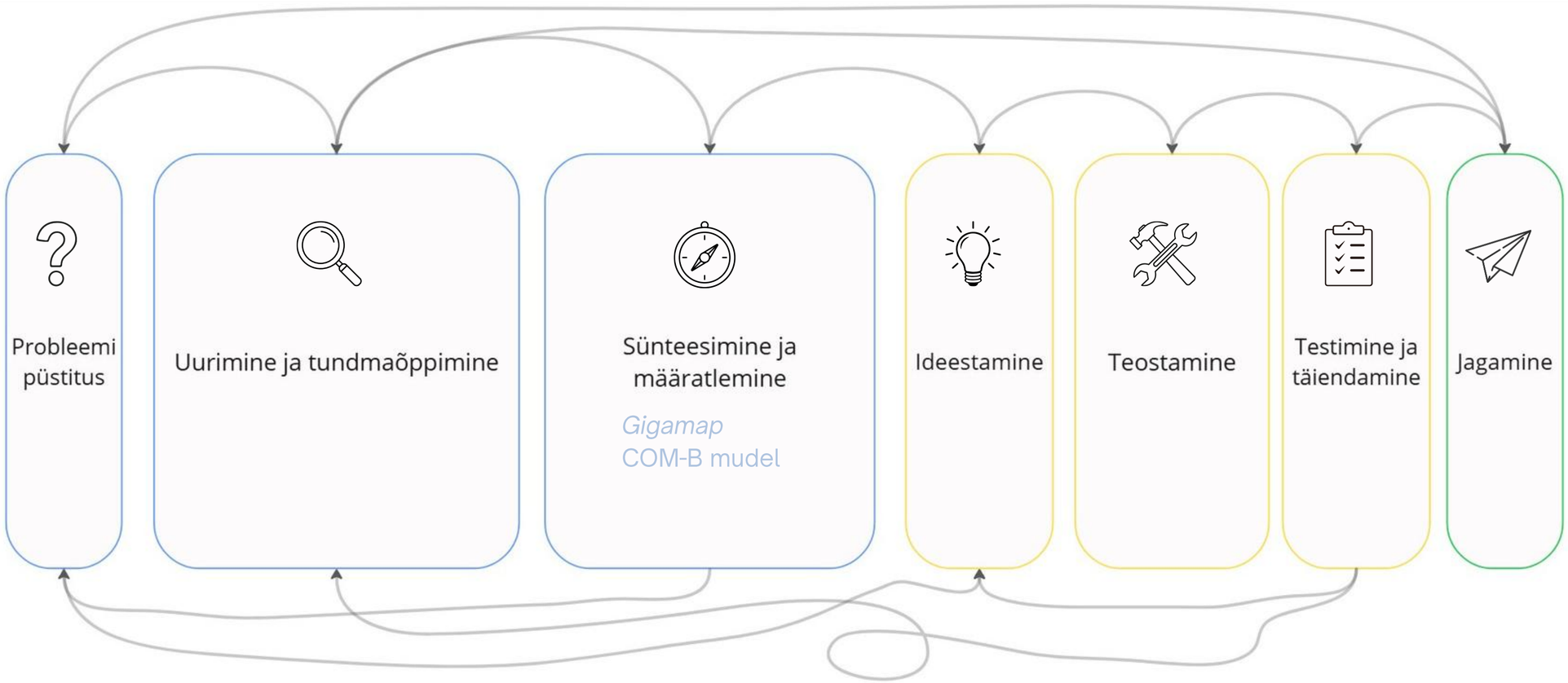
UURIMISKÜSIMUS

Mis põhjustab hooletut käitumist linnaliikluses ja kuidas seda parandada?

PROTSESS

Autori loodud protsessi joonis IDEO seitsmesammulise disainmõtlemise mudeli põhjal

jaanuar

- Netnograafia
- Teooria
- Uurija päevik

veebruar

- Ekspertintervjuud
- Küsitluse ettevalmistus
- Uurija päevik

märts

- Küsitlus
- Võrdlusanalüüs
- Taipamised
- Lähteülesande ümberkirjutus
- Uurija päevik

aprill

- Arhetüübid
- KTN (HMW)
- Esmased kontseptsioonid
- Suuna valik
- Kasutaja teekonna kaart
- Uurija päevik

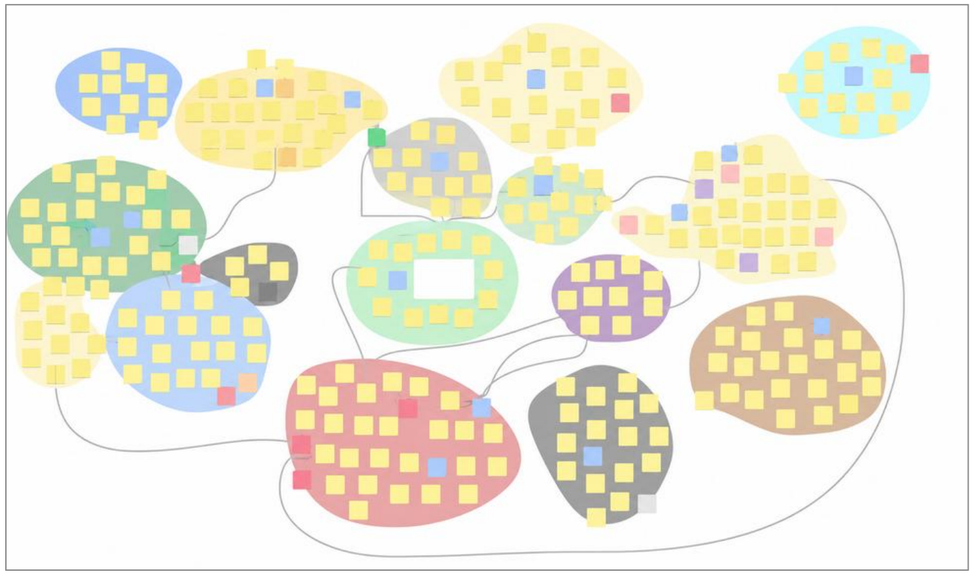
mai

- Kontseptsiooni arendus
- Prototüüpimine
- Testimine
- Vormistamine
- Uurija päevik

Andmete analüüsimine

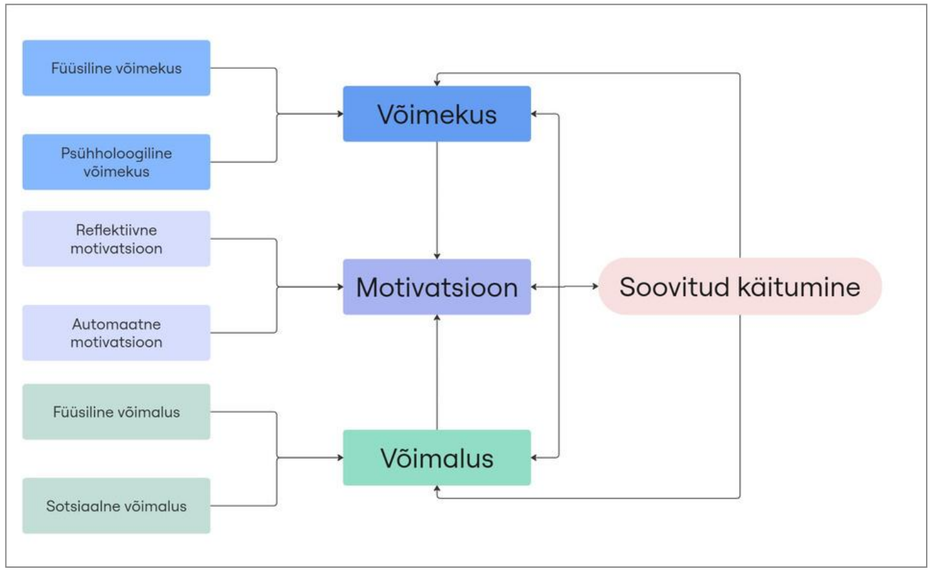
Gigamap

Viis teha nähtavaks süsteemi mitmekihilisus ja seda struktureeritult avada, sidudes eri andmetüüpe ja teadmisi

COM-B mudel

Viis analüüsida läbi kolme teguri koosmõju, miks käitumine aset leiab või ei leia: võimekus, võimalus ja motivatsioon

ANALÜÜS

Järeldused: mis põhjustab

- Arhetüübid: Ellujääja, Autopiloot, Prillikivi, Empaat, Süütenöör
- Liikumisviis mõjutab taju

- Autoga liikleja on võimupositsioonil
- Võim, anonüümsus ja eraldatus läbi tehnoloogia
- Võim läbi ruumi

- Ühiskondlikud väärtused ⟶ ajasurve
- Sotsiaalne surve ⟶ sotsiaalne norm
- Automaatse ja impulsiivse käitumise treenimine

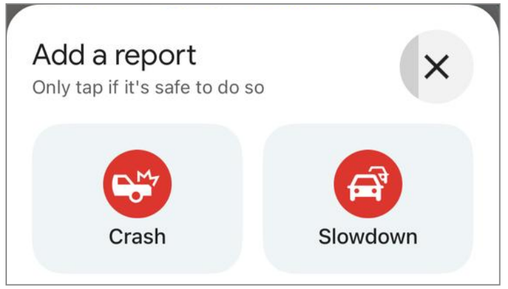
ANALÜÜS

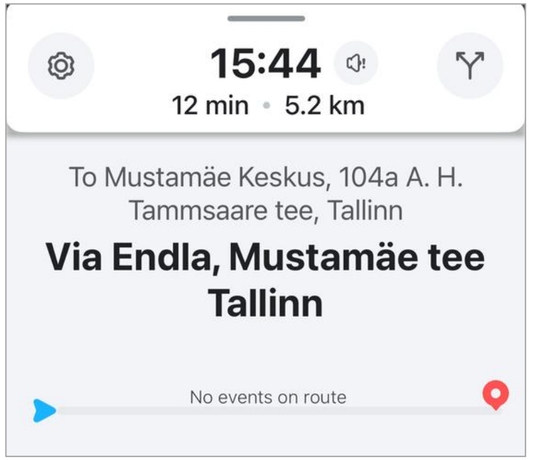
Järeldused: mis põhjustab

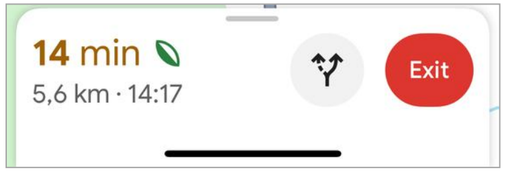
- Keelekasutus ja tähendusloome (ühis)meedias, ametkondlikus keelekasutuses ja kasutajaliidestes, mis süvendab
  - ajasurvet
  - isoleeritust
  - vastandumist
  - kontekstipimedust

Tagasisideahel

Hooletus liikluses ei ole ainult ühe inimese heade-halbade valikute summa ega ka katkise süsteemi tagajärg.
See on nende kahe tagasisideahel, milles hooletu käitumine on lihtne ja intuitiivne valik.

Järeldused: kuidas parandada

- Üksmeel: inimkeskne ruum, hooliv kultuur, tehnoloogia abi
- Süsteemi parem juhtimine vs ümbertegemine
- Autoga liiklejad kõnelevad teistest enam:
  - sujuvusest,
  - vastastikkusest,
  - pädevustest ja
  - selgusest.
- Väärtusmuutus läbi rollivahetuse

„Keegi ei torma, nähakse ja arvestatakse kaasliiklejaga."

– küsitlusele vastanu

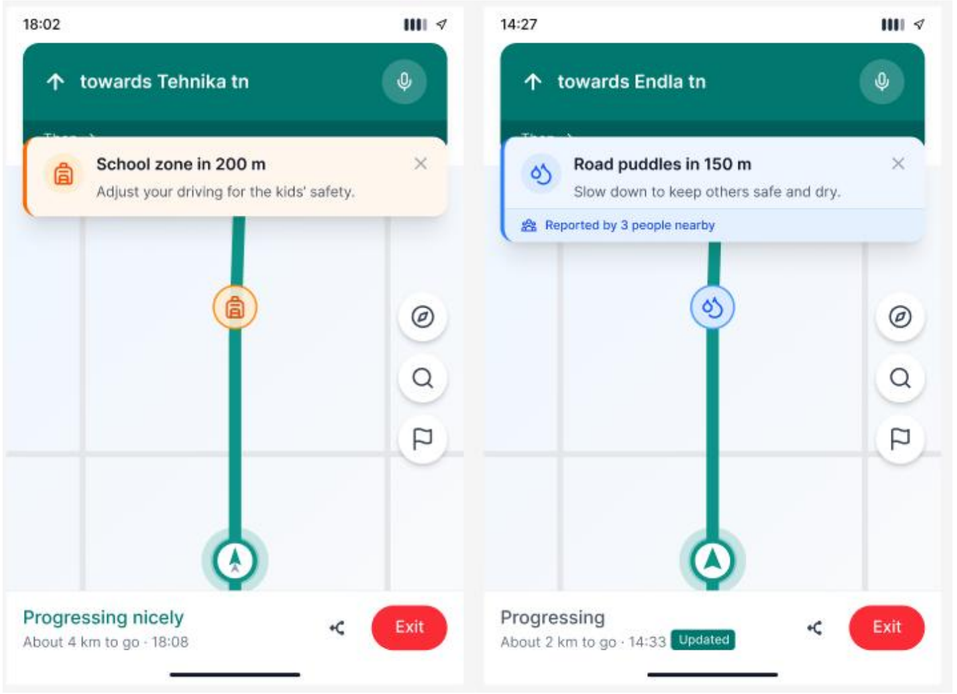
Probleemid ⟶ võimalused

- Esmased disainiprintsiibid
- Probleem vs. probleemistik
- *How might we*-küsimused, et avada erinevaid omavahel seotud sekkumisvõimalusi
- Ideestamine
- Ideed mõju-teostatavuse skaalal
    - Nõrga mõjuga ja raskesti teostatavad ideede, ja lubavate ideede, mille teostamine lõputöö käigus polnud realistlik, välistamine

IDEESTAMINE

Printsiibid ja äpp - miks?

Autoga liiklejate meelestatus

Inimesed näevad tehnoloogial olulist rolli ka tulevikus. Naviäpid pole autoga liiklejale kõrvalised töö-riistad, vaid liikluse kogemise viis.

Ajastuse võtmetähtsus

Äpp on juhiga kaasas hetkeil, mil automaatne käitumine aset leiab. Äppe saab kasutada normide vahendamiseks ja kontrolliks.

Hooletöö ja korrashoiu olulisus

Uue loomise kõrval on oluline tegeleda olemasoleva kriitilise analüüsimise ja teadliku parandamisega.

Sobilik diskursiivse disaini vahend

Äpp kui lääts võimaldab küsida, kuidas tehnoloogia võiks luua võimalusi hoolivamaks käitumiseks. See teeb printsiibid vaieldavaks.

Printsiibid

1
Vähenda liiklemisel tajutavat (aja)survet

2
Tee nähtavaks eri liiklejarühmad, aga eriti vähemkaitstud või tahaplaanile jäävad

3
Toeta vastastikku mõistmist läbi kogemise

4
Sekku automaatsesse käitumisse selle ilmnemise hetkel

5
Kasuta väärtuspõhiseid, inimesi suunavaid piiranguid

6
Loo kohatundlikkust ja kontekstitaju

7
Paku koosloomes osalemiseks võimalus ja põhjus

8
Toeta disainiprintsiipe läbimõeldud ja järjepideva keelekasutuse ja kujunditega

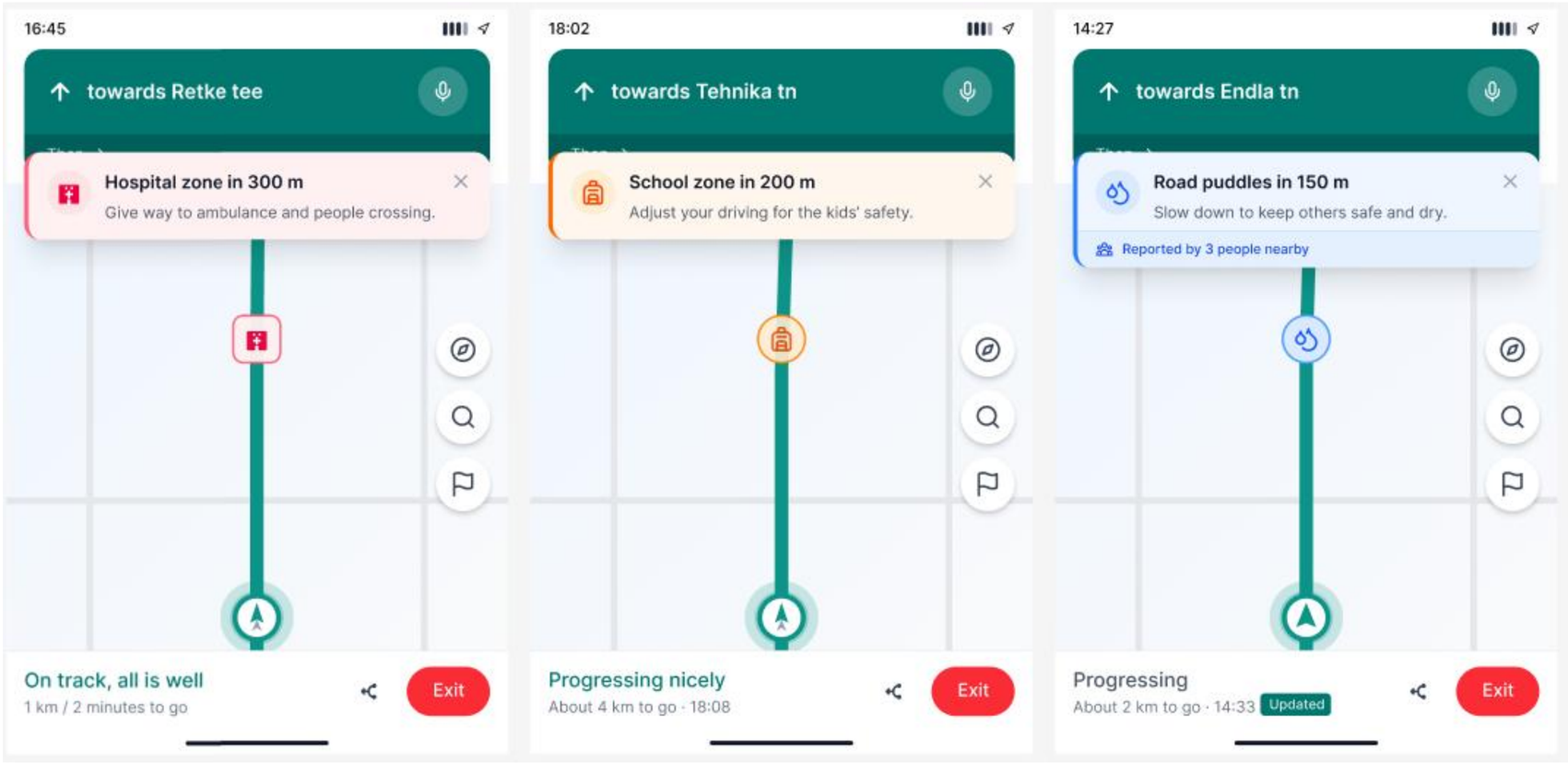
9
Ühe mure lahendamine ei tohi tulla uue tekitamise hinnaga

Printsiibid × artefakti näide

Vähenda liiklemisel tajutavat (aja)survet

Loo kohatundlikkust ja kontekstitaju

- Toeta printsiipe läbimõeldud ja järjepideva keelekasutuse ja kujunditega
- Paku koosloomes osalemiseks võimalus ja põhjus

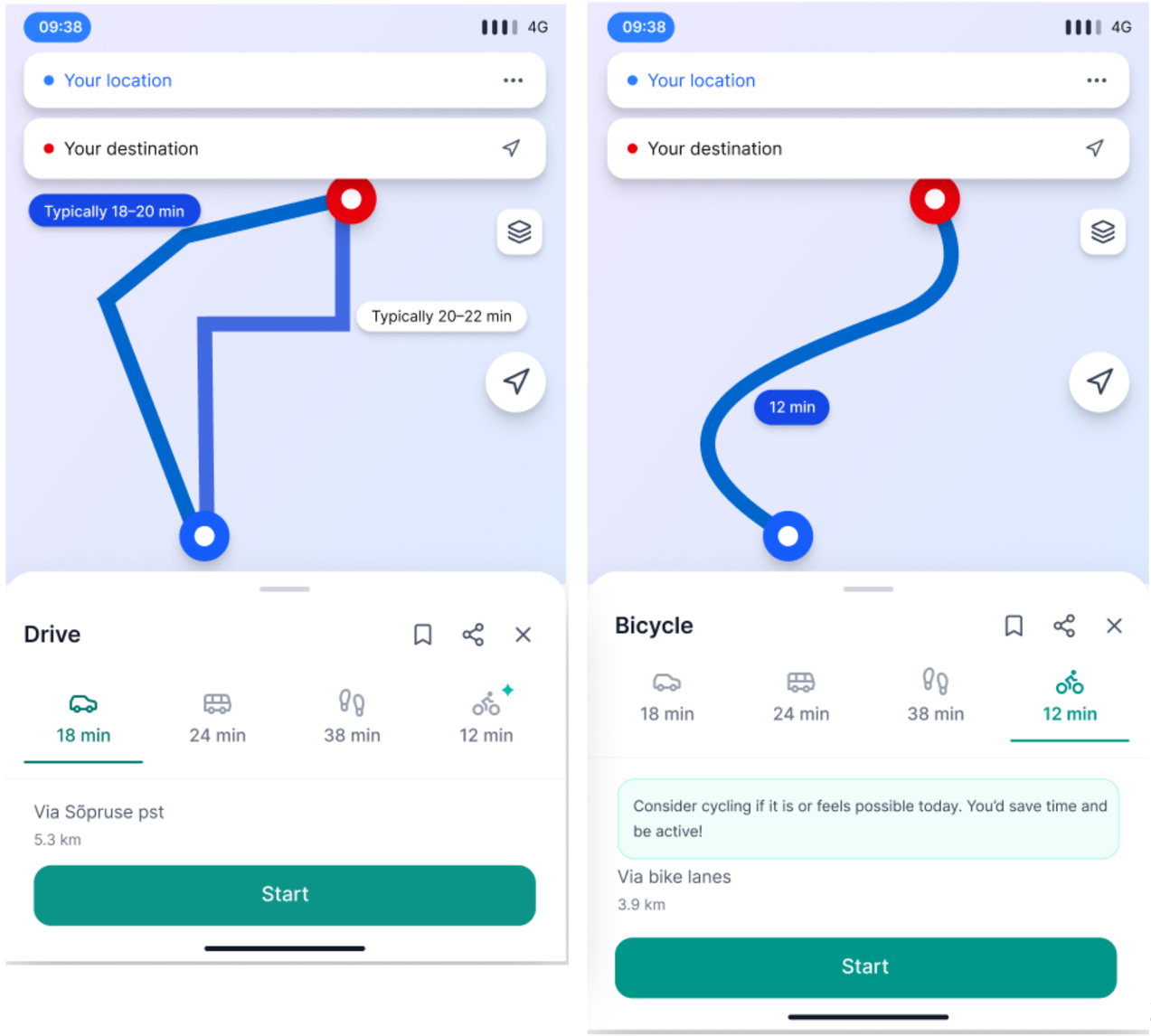

Printsiibid × artefakti näide

Sekku automaatsesse käitumisse

Toeta vastastikku mõistmist läbi kogemise

Kasuta väärtuspõhiseid, inimesi suunavaid piiranguid

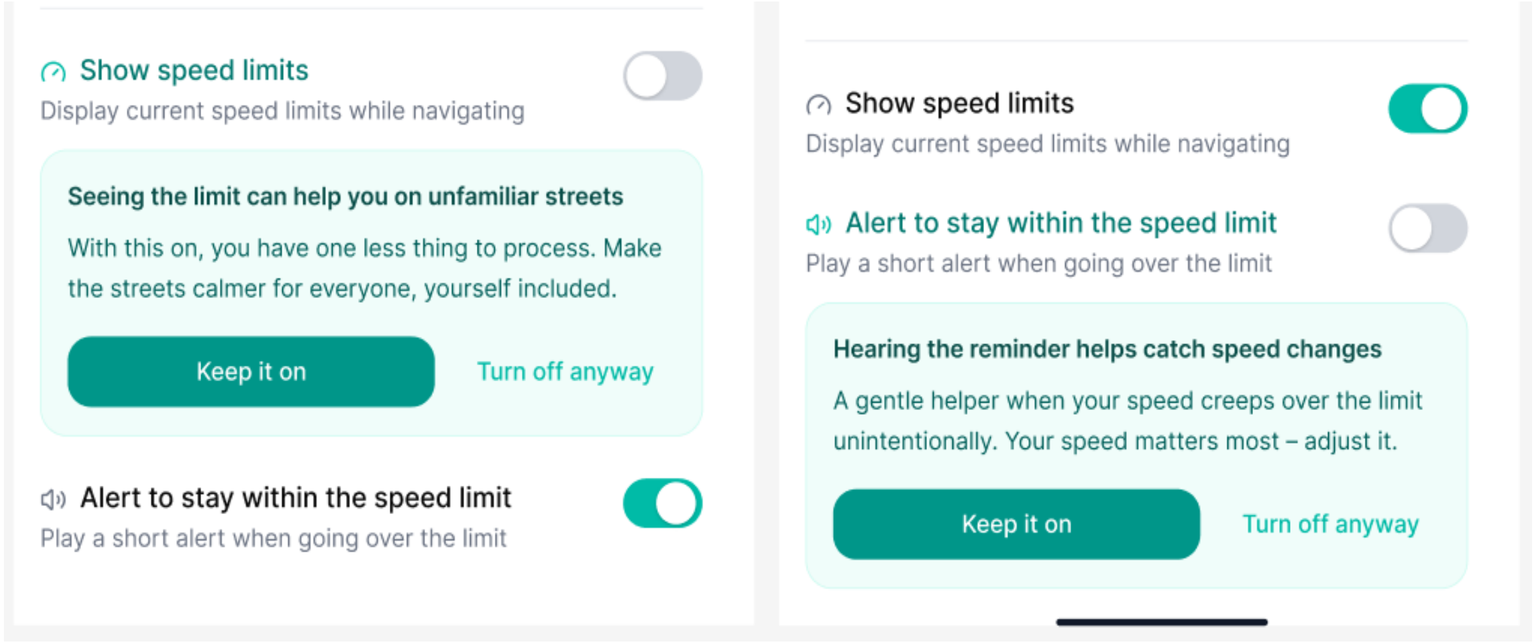

Printsiibid × artefakti näide

Sekku automaatsesse käitumisse selle ilmnemise hetkel

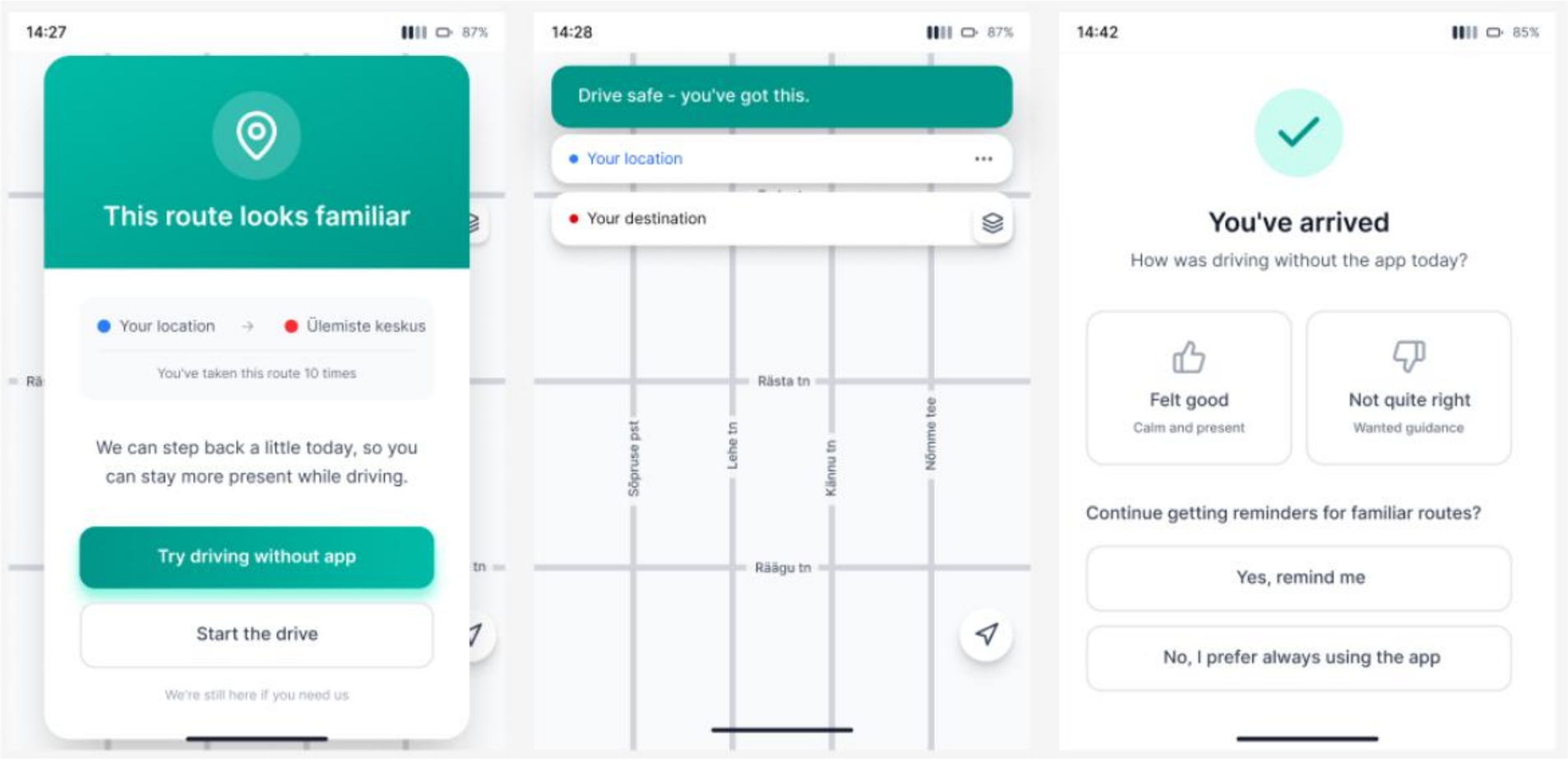
Toeta vastastikku mõistmist läbi kogemise

- Kasuta väärtuspõhiseid, inimesi suunavaid piiranguid

Printsiibid × artefakti näide

Sekku automaatsesse käitumisse selle ilmnemise hetkel

KOKKUVÕTTEKS

- Töö **uurib** hooletu liikluskäitumise põhjuseid ja selle mõju emotsionaalsele liiklusohutusele
- **Eesmärk**: leida viise, kuidas muuta arvestav käitumine lihtsamaks
- **Peamine järeldus:** kõik disainitu - tehnoloogia, keskkond, normid, keel - soodustavad ja kinnistavad hooletuse juurpõhjuseid, mis taastoodavad ajale omast liikluspilti
- **Panus:**
  - disainiprintsiibid kui universaalsed suunised ja kontrollküsimused
  - printsiibid nähtavad ja vaieldavad ümbermõtestatud naviäpi ehk diskursiivse artefakti kaudu
  - uus vaade, uued mõisted

Suur aitäh.

„Ohutut liikumist mulle ja meile kõigile. Ja pea meeles: ole radikaalne – ole aeglane!"

– päevikust, mai 2026